

նականութեան [տես Արարատ 1895. № 2] Պաղկեանց, Թանգրակեցոց և ուրիշ հայկական աղանդների մէջ:

Մեր անմշակ եկեղեցական պատմութեան մի այդպիսի մեծակշիռ հետազոտութիւն մեծ ծառայութիւն պիտի անէ անշուշտ գծադրաբար այդ հետազոտութեան հայերէն թարգմանութիւնը դեռ ևս լոյս չէ տեսել, որ շատ ցանկալի է:

Նոր թողարկեցիների մասին այս փոքրիկ հետազոտութիւնը երեք մասից է բաղկացած. առաջին մասում հեղինակը ծանօթացնում է խնդրի պատմութեան հետ, երկրորդում առաջ է բերում այդ աղանդի հաղորդակիցների ցուցումներն և նոր աղանդապետ Յովհաննիսի կենսագրութեան և նրա աղանդի հիմունքների քննութիւնը, երրորդ բաժինը թարգմանութիւն է «Բանալի ճշմարտութեան» գրքի, որ նոր թողարկեցիների վարդապետարանն է եղել:

Հետազոտութեանս ամէնից հետաքրքրական և պատմութեան համար նշանակութիւն ունեցող մասն է այս նոր աղանդի հիմնադրի կենսի և վարդապետութեան քննութիւնը և այս աղանդի կրկին զօրանալու պատճառների հետազոտութիւնը (եր. 263—264): «Բանալի ճշմարտութեան» գրքի թարգմանութիւնը լուսարանուած է կարևոր ծանօթութիւններով:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ—ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՁԱՅ
ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԳԼԻԱՅՈՒՄ.

Անգլիացոց գործնականութիւնը առած է դարձած: Անգլիական գործնական ուղղութիւնը արդէն նշմարուում է նրանց կեանքի ամէն մի ասպարիզում, այստեղ առաջ ենք բերում՝ անգլիական դպրոցական կեանքի մի երեւոյթը, որ նոյնպէս իւր վրայ կրում է գործնականութեան գրօշմը: Մինչ-

դեռ եւրոպական այլ ուղգերը դեռ ևս խառնափում են մանկավարժական փորձի շրջանում, անգլիացիք վաղուց արդէն վճռել են մի շատ նշանաւոր մանկավարժական խնդիր, ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչ պատրաստելու խնդիրն, իրենց յատուկ եղանակով, որ իրատական և օրինակելի կարող է լինել և մեզ համար:

1816-ին Անգլիացիք ինչպե՞ս և՛ անկաստանեան՝ փոխադարձ ուսուցման եղանակը և առաջուայ ամենօրնների՝ տեղը բռնեցին աշակերտ ուսուցիչները: Ահա թէ ինչպէս են պատրաստում նրանք ժողովրդական դպրոցների համար ուսուցիչներ:

Ժողովրդական եօթն դասարանեան ուսումնարանի դասընթացը աւարտելուց յետոյ՝ աշակերտը կարող է մնալ նոյն դպրոցում՝ աշակերտ-ուսուցիչ և ուսուցիչներին օգնել, որքան կարող է: Իւրաքանչիւր փորձուած ուսուցչի ձեռքի տակ կարող են լինել երեքից ոչ աւելի աշակերտ—ուսուցիչ: Այդ պատանիները վարժուում են ուսուցչի հրահանգով թեան տակ դասաւանդութեան և այլ դասարանական պարապմունց և ամենայն տարի ենթարկուում են քննութեան: Ակրդբում այդ պատանիները ամբողջ շաբաթը պարապում էին դաս տալով, բոլոր այդ ընթացքում՝ նոցա աշխատանքը թեթեւացրին, այժմ՝ նոքա միայն շաբաթուայ կէսը նուիրում են այդ գործին, իսկ մնացած ժամանակը նոցա միջոց է տրուում իրենց զարգացման համար աշխատելու: Չորս տարի նոքա մնում են այդ կոչման մէջ, ստանալով կառավարութիւնից փոքրիկ ուժիկ, նրանք ամէն տարի ենթարկուում են քննութեան, և իւրաքանչիւր յաջող քննութիւն տուող աշակերտի համար դպրոցը նւապատ է ստանում:

Քննութեան աւարկաներն են. անգլիերէն թուաբանութիւն, հանրահաշիւ, երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, նկարչութիւն, բարոյաբանութիւն, քննուողը ընտրում է նաեւ մի հին կամ նոր լեզու:

քնական գիտութիւն, երաժշտութիւն: Չորս տարուց յետոյ աշակերտ — ուսուցիչը պիտի վերջնական քննութեան ենթարկուի և իրաւունք ստանայ ուսուցչական ինստիտուտ մըտնելու: Այս մանկավարժական դպրոցը մանկուքննութիւն կարող են բռնել և ուրիշ ցանկացողներ: Քննութիւն բռնողները կոչուում են «արքունի թոշակաւորներ» և կառավարութիւնը յանձն է առնում նրանց ուսման ծախսի 75⁰/₁₀₀ քանի որ նա ուսուցչ. վարժարանն է: Բայց որովհետեւ բոլոր քննութիւն տուողների համար տեղ չի լինում ուստի երբորդ և յաճախ երկրորդ կարգի մրցանակ ստացողները մտնում են իրեն ուսուցիչ ծխական դպրոցներում «ուսուցչի օգնական» անունով:

Մինչև 1890 թուականը բոլոր ուսուցչական վարժարանները գիշերօթիկ էին և կառավարութիւնը իւրաքանչիւր ուսուցչի համար տալիս էր 50. ֆ. ստերլինգ, այնպէս որ ուսուցիչներին հազիւ իրենց ամբողջ ծախսի ¹/₆ մասն էր մնում վճարել, Թէև ծխական դպրոցների ուսուցչաց կիսից աւելին աւարտել են ուսուցչ. ինստիտուտներում: Բայց կառավարութիւնը դարձեալ մեծապէս հոգս է քաշում նրանց թիւը բազմացնելու, ուստի և թոյլ է տուել բանալ երթևեկների ուս. ինստիտուտներ. այժմ 14 հատ այդ կարգի դպրոցներ են բացուած, այնպէս որ բոլոր այդ կարգի դպրոցների թիւը հասնում է 45-ի: Առաւելարութիւնը այդ դպրոցներին միլիոնից աւելի փող է տալիս ի նպաստ և բաւականանում է պահանջելիք գիտութեան ամենափոքր չափը որոշելով, ամենեւին չէ արգելում աւելին աւանդել, այլ ընդհակառակը քաջալերում է ոչ պարտաւորեցուցիչ առարկաների վերաբերեալ գասախօսութիւնները: Ականատես և ուսումնարանական գործին հմուտ վկաները մեծ գովեստով են խօսում այդ վարժարանների կազմակերպութեան և դասաւանդութեան վերայ: Աւանդ. ուսած առարկաներն են. անգլ. լեզուն և գրականութիւն, մանկավարժութիւն և բարո-

յագիտութիւն, մատնաւորապէս հոգեբանութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, հանրահաշիւ, երկրաչափութիւն: Նայելով ուսուցչի ցանկութեան՝ կարող է սովորել հին և նոր լեզուներից մէկը կամ մի քանիսը, քաղաքական անտեսութիւն: Ուսանողը իւր դասընթացն աւարտելուց յետոյ կարող է մնալ դարձեալ մի տարի ինստիտուտում և նրա ընտրութեանն է թողնուում լսել կամ հոգեբանութիւն կամ եռանկիւնաչափութիւն, տարրական մեքենայագիտութիւն, լեզուներ հին կամ նոր, քնագիտութիւն և ինչ և այս բանը դարձեալ քաջալերութիւն է գտնում կառավարութեան կողմից: Ահա թէ ինչու յաճախ պահում են ծխական դպրոցի ուսուցիչների մէջ այնպիսիներին, որոնք լաւ են ուսումնասիրել գեղարուեստի կամ գիտութեան այս կամ այն ճիւղը:

Ուսուցչական ինստիտուտները ունենում են մի քանի օրինակելի ծխական դպրոցներ և ամէն մի ուսանող 2 տարուայ ընթացքում 150 փորձական դաս տուած պիտի լինի ուսուցիչների հսկողութեան ներքոյ:

Երբ ուսանողը աւարտում է վարժարանի երկամեայ դասընթացը, ենթարկուում է թէ՛ տեսական և թէ՛ գործնական քննութեան և ստանում երկրորդ կարգի մրցանակ. առաջին կարգի մրցանակը պահուում է նրանց, որոնք երկու տարի ծխական դպրոցներում ուսուցչութիւն անելուց յետոյ դարձեալ քննութեան կենթարկուին (թէ՛ տեսական և թէ՛ գործնական), միւսնոյն մրցանակը կարող են ստանալ և վարժարան չմտնող ուսուցչի օգնականները, միայն թէ այս վերջին քննութիւնը կարողանան տալ:

Ուրեմն այն երիտասարդը, որ պատրաստուում է ուսուցչութեան համար, պէտք է նախ սկզբնական դպրոցում կրթուի 7 տարի, յետոյ 4 տարի էլ պարապի նոյն դպրոցներում ուսուցչի ձեռքի տակ ուսուցանելով և ուսանելով, իւրաքանչիւր տարի քննութեան պիտի ենթարկուի, վերջին տարին նա վերջնական քննութիւն պիտի տայ և եթէ

ստանայ առաջին կամ երկրորդ կարգի վրակայական պիտի մանի ուսուցչական ինստիտուտ։ Այստեղ էլ պիտի ուսանի 2 տարի պարտաւորեալ և եթէ ուզի մի տարի էլ կամաւոր, որ նոր ուսուցչութեան մրցանակագիր ստանայ, այն էլ երկրորդ կարգի։ Այս պատրաստութեան ամբողջ շրջանում ուսուցչացուն ոչ միայն ձրի է ստանում մանկավարժական կրթութիւնը, այլև որոշ չափով ապրում է կառավարութեան հաշուով։

Այժմ անգլիական թէ կառավարութեան և թէ հասարակութեան զբաղեցնող հարցը աշակերտ - ուսուցիչներն են. միջոցներ են փնտռում որ ըստ կարելւոյն այդ պատանիները աւելի լաւ պատրաստութիւն և պաշար ձեռք բերեն փորձ են անում կազմել նոցա համար առանձին գասարաններ և գասաւանդութիւնը յանձնել արգէն անուն հանած ուսուցիչներին։ Այժմ տեսնենք թէ այսբան խնամքով պատրաստուած ուսուցիչներին ինչ չափով վարձատրում և գործելու ազատութիւն են տալիս և վերջապէս ուսուցիչներն էլ որքան նպաստում են գործին։

Ուսուցիչներին կատարեալ ազատութիւն է տրուում իւրեանց ասպարիզի մէջ. թէ կառավարութիւնը, թէ լուսաւորութեան նախարարութիւնը, թէ վերատեսուչները միայն քաջալերում և հսկում են ցոյց տուած արգիւնքների վերայ։ Նորանք չեն պարտաւորեցնում ոչ գասաւանդութեան այս կամ այն եղանակը, ոչ պարապելու ձևը, ոչ գասագրութեան ընտրութիւնը։ Ընդհակառակը կառավարութիւնը պահանջում է, որ վերատեսուչները նայեն իրենց գործի վերայ ոչ իբրև քննադատներ կամ քննիչներ, այլ ուսուցիչներին օգնող և խորհրդատուներ։ Ուսումնարանական գործին վերաբերեալ հրատարակուող «Կապոյտ» գրքի մէջ տպուում են մանրամասն հաշիւ և տեղեկութիւններ, որոնցից մեծապէս օգտուում են այդ հարցով զբաղուողները։

Ժողովրդական ուսուցիչները ստանում են միջին թուով 120 ֆ. (1200

ուրլու չափ) ստերլինգ, իսկ ուսուցչուհիները 77 (770 ու.) բայց կան և այնպիսիները որ մինչև 300 ֆ. (3000 ու.) են ստանում։ Ուսուցիչ բարձրանալը կապ ունի քննութեան ժամանակ երեցած արգիւնքից։ Ուսուցիչների գործունէութիւնը միայն ուսումնարանով չի սահմանափակուում։ Անգլիայում ինչպէս ամէն արհեստի մարդիկ ունին իրենց ընկերութիւնները, նոյնպէս և ուսուցիչները, որոնք զանազան նպատակների են գիմում — գիտական, մարդասիրական, փոխադարձ օգնութեան ևւն։ Այդ ընկերութիւններն ունին և իրենց պարբերական թերթերը, որոնք մեծ հեղինակութիւն են վայելում Անգլիայում, շատ անգամ և օտար երկրներում զօրօրինակ՝ „Educational Times“ թերթը. իսկ այդ ընկերութեանց մէջ ամենանշանաւորը, որ չունի իւր նմանը ոչ մի ազգի մէջ, դա «Ագգային Միութիւն» կոչուած ընկերութիւնն է, որ իւր մէջ միացրել է բազմաթիւ ընկերութիւններ և որի անդամները 20000-ից աւելի են։

Մի այլ նշան ուսուցիչների գործունէութեան և ուսումնարանական գործի ջերմ մասնակցութեան կարող է ծառայել 30-ից աւելի պարբերական թերթերը, որոնք զբարոյական խնդրին են նուիրուած։ Բացի դրանից այդ ուսուցիչները հարիւրներով հաւաքուում են պարբերական մանկավարժական ժողովներ կազմելու համար։

Այս համառօտ նկարագիրը տալով կամենում ենք մատնանիշ անել մի ծանրակշիռ խնդրի դիրքին լուծման վրայ։ Խօսք անգամ կարող չէ լինել դպրոցական կազմակերպութեան այն ձևին հետեւելու մասին, որ յատուկ անգլիական է. այդ չեն կարողացել աւելի նոյն իսկ բարգաւաճ և այլ ազգեր, որովհետև ամէն մի ազգ աւանդական ճանապարհից դժուար է շեղուում։ Նոյն իսկ Ֆրանսիան և Զուիցերիան, որոնց կառավարութեան ձևերը փոխ են աւնտուած անգլիականից, չեն կարողացել ազատուել աւանդական կապանքներից, այդ երկրներում դպրոց-

նիրի կազմութեան և զեկամարութեան գործը գեռ հեծում է կենդրոնական ուղղութեան լուծի տակ: Անհատի ազատ զարգացումն և անհատական գործունէութեան անխնամակալ ընթացքը յատուկ անգլիոսաքսոնական է: որին հասնելու համար գեռ շատ պիտի աշխատեն այլ ազգեր: Մեր ուշագրութիւնն հետեւաբար այդ խնդրի վերաբերութեամբ պիտի դարձնենք ուսուցիչ պատրաստելու եղանակի այն պարզ ձևի վերայ, որ արդէն մշակուած է Անգլիայում և որին հետեւելու ոչ մի դժուարութիւն չկայ: Մեր ծխական դպրոցները մեծ կարիք ունին պատրաստուած և հմուտ ուսուցիչների որոնց սակայն դժուար է փոքրցում գտնել, ուստի միթէ հնարաւոր չէ մեզ համար ևս անգլիական ընթացքը: Մեզ թուում է, որ այդ հնարաւոր և գիրաւ իրագործելի է. եթէ մեր երկրասեան դպրոցներում աւարտողներից ընդունակներին մի քանի տարի պահենք նոյն դպրոցներում փորձուած ուսուցիչների ձեռքի տակ և ապա հնար տանք որ և է թեմական դպրոցում, Գ. ձեմարանում և տէրութեան ուսուցչանոցներում մանկավարժական գիտութեան և իրենց աւանդելի առարկայից ծանօթանալու, մեզ թուում է, թէ գիրաւ լուծած կը լինինք մի շատ կարեւոր խնդիր: Այդպիսի լուծումն շատ կը գիւրացնէ մանաւանդ վարժուհիների պատրաստութիւնը, որի համար մենք այժմ ոչ մի ելք չունինք:

ՄԵՆԵՐԸ ԼՈՒՐԻՔ.

Ռեօնտգէնի գիւտը. — Ամբողջ լուսաւոր աշխարհում մեծ աղմուկ է հանել վերացրուցի համալսարանի ֆիզիկայի ուսուցչապետ Ռեօնտգէնի գիւտը: Անցեալ տարւան վերջին միայն հալորդեց նա իւր գտած լուսոյ նոր աղբիւրի եւ դրա մեղրով լուսանկարելու մասին: Արդէն երեսուն տարի կը լինի, որ լուսոյ նոր աղբիւրի նշաններ յայտնի են գիտութեան մէջ եւ բազմաթիւ գիտնականներ իրենց նուիրել էին այդ խնդրի լուծման, որ վերջականապէս յաջողութեամբ Ռեօնտգէնին: Այդ նորագիտ լուսն անտեսանելի է մեր աչքին եւ թափ է անցնում փայտի գործարանաւոր մարմնների եւ մետաղների լաքի պատին: Ամբողջով: Այս այդ լուսնի մեղրով, որ մի անոշ խողովակի

մէջ է ժողովուում, նա լուսանկարում է այն ապակիների վերայ, որ գործ են դրում լուսանկարչութեան մէջ: Այդ անոշ խողովակի մեղով պէտք է անցկացնել եւ ելեկարսականութեան մի ներածական հոսանք: Ենթոյն այդ նոր գիտի կարելի է արեղիկների մէջ եղած իրերի պատկերն հանել, ինչպէս նաեւ փայտէ պատի միւս կողմում եղած իրերի պատկերը լուսանկարել: Պատկերազարդ հանդէսներն արդէն արտատում են այդ ձեւով լուսանկարուած առարկաների պատկերները: Հետաքրքրական է մարդկային ձեռքի պատկերը, որի վերայ ձեռքի եւ մատների միայն ոսկորներն են երեւում իրենց բոլոր խաղերով: Այս գիւտը մեծ նշանակութիւն ունի բժշկականութեան մէջ, որովհետեւ դրա շնորհիւ հնարաւոր կը լինի հնչտութեամբ եւ միջոց վերաբուժական գործողութիւնների ձեռնարկել եւ ներքին հիւանդութիւնները հետազոտել: Գեղեցիկան կայսրն այդ գիտի մասին կարողաւ իւր մօտ հրաւիրեց Ռեօնտգէնին եւ պալատում փորձ անել տուաւ, որ յաջողութեամբ պատկերեց: Փորձից յետոյ կայսրը Ռեօնտգէնի պարանոցին ինքը կանց պարտական թագի նշանի 2 աստիճանն եւ իրեն սեղանակից արաւ: Հետագրներն հաղորդում են, որ այդ լուսանկարչութեան փորձեր են եղել Պետերբուրգում մեծ յաջողութեամբ:

Վիճակագրական. — 1894 թուականի վիճակագրութիւնը Փրանսիային աւելի նպաստաւոր է, քան թէ նախկին տարիներին: Մինչդեռ ամենուրեք յեղինդում է այն կարծիքը, թէ ժամանակակից Փրանսիան դէպի մահն է գնում, որովհետեւ մեծնողներն աւելի են ծնունդները, այս նոր վիճակագրութիւնը ցոյց է տալիս, որ նորահիմներն 5% աւելի են ծնունդները: 1894 թուին Փրանսիայում ծնուել են 855,588 չոցի եւ մեռել են 815,620: Նատարում ամուսնութիւնների թիւն է 286,662, իսկ քաժամունդներինը 64,419: Այս թուերի համեմատութիւնից նախկին տարւան թուերի հետ երեւում է, որ 652 պսակ անցեալ տարի աւելի է եղել, իսկ մահերից պակսել են 54,908 եւ ծնունդներից 19,284:

Նեւոն ԺԳ. — Կոնդակները. — Հոռոմի ապալը տարին մի քանի ընդհանրականներ է հրատարակում. այդ ընդհանրականների նպատակը վերջին ժամանակներս եկեղեցեաց միութիւնն է: Այժմ Նեւոն ԺԳ. զբաղուած է կրկին մի կոնդակի խմբագրութեամբ, որ պիտի ուղղէ ամբողջ քրիստոնէութեան: Այս առթիւ լրագիրներն հաղորդում են պապի կոնդակ գրելու եղանակը: Կոնդակի նիւթը մըշակելուց յետոյ պապը կանչում է իւր ծիրանաւորներից մէկին, որին ամենից աւելի է հաստատում եւ հաղորդում է նորան իւր ծրագիրը, սա գրում է կոնդակն իտալերէն եւ ներկայացնում է պապին, որ ուղղագրելուց յետոյ յանձնում է մի լատինագէտ ծիրանաւորի, որ թարգմանէ լատիներէն այդ թարգմանութիւնը տպագրում է եւ պապի սրբագրութեան յանձնում: Այս տպագրուած օրինակներից պապն ուղարկում է հեղինակաւոր անձանց եւ նորանց նկատողութիւններն ի նկատի առնելուց յետոյ միայն սրբագրում եւ կրկին երկու խորհելուց յետոյ միայն հրատարակում է:

Հին ակաւն համալսարան. — Ժափոնիայի յաղթանակը Հինաստանի վերայ իւր ազդեցութիւնն սկսել է գործել: Հինացիք դուրս են գալիս իրենց փակուած դրութիւնից եւ քաղաքակրթութիւնն են ուղղում: Առաջիկայ աշնանը թեան — Ժինում կը քացուի առաջին շինական համալսարանը, որի համար նախապատրաստող դասընթացներ են հիմնուում ամենուրեք: